

Danmarkimi kalaallinut ingerlatseriaatsimi naligiissuunnginneq aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq pillugu

Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata akornanni attaveqarfiit pillugit oqallinnermi assut maniguulluta, annertungaatsiartumillu nangaaffeqarluta akuleruppugut. Oqaatigisimanneriikkanik ilalersuuteqarsinnaavugut? Maannakkorpiaq tusagassiisarfiit ilusaannik ilusilersuisunik, tassaarpiartunillu tusagassiorfiit i lusaannik ilusilersuillutillu oqallittussanik kalaallit nipaannik uagut oqaatigisagut arsaarinninnissamut aarleqquteqarfiuppat? Tassaavoq kissaatigisatsinni piumanninnerpaasarput. Siornali Danmarkimi kalaallinik/Inunnik oqaloqatiginninnivut tunngavigalugit, tassalu ingerlatseriaatsimi a mmip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermit, aammalu uagut Conducive Space for Peacemi (Danmarkimi nalunaarsugaasutut, taamaattorli nunat tamalaanut tunngavilittut inuiaqatigiit sakkutuujunngitsut kattuffianiittuni) allannguuteqarnerup pilersinnissaanut inissisimaffeqarnitsinnut tunngatillugu na ligiissuunissamut kalaallit aqutaattut sorsuffiusumut ilalersuuteqarnissatsinnut akisussaaffimmik peqarluta misigisaqarpugut. Tassani inissisimaffippat aallaavigalugu niperput tusartipparpur, pinnagit allat sinnerlugit, aammalu kalaallit/Inuit sinninngivillugit.

Conducive Space for Peace (CSP-p) 2024-p aallartinneraniilli Danmarkimi kalaallinik/Inunnik (kalaallinik) naligiissitaanermik suliaqarlutik Danmarkimi suliaqartunik a amma kattuffinnik amer lasoorpassuarnik siunersuisimavugut. Allaaserisaq manna ilaatigut oqaloqatiginninnsigut pissarsiarisimasatsigut il isimasanik tamakkuninnga tunngaveqarpoq, ilaatigullu danskit inuiaqatigiivini kalaallinik/Inunnik a mmip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik a amma naligiissitaanermik sammisaqarfigisamik ukiuni k ingullerni q ulini m isissuinerik tamakkuninnga tunngaveqarluni. Tamakku saniatigut nunat tamalaani sullissisarfiusuni Globale Nordip a amma G lobale Sydip akornanni naligiissitaanermik siursaaniarluta suliatsinnik misilittagarisatsinnik ilalersuuteqarsinnaanissarpur neriutigaarpur, ki isalu tamatumani aa mma sumiiffinni aaqqiagiinngiffiusuni aamma Danmarkimi naligiissuunnginnermik, ammip qalipaataanik tunngaveqartumik nikassaanermik aamma pingaannitsuutitsinermik akiuisunik iliuuserisanik tapersersuinerik misilittakkagut ilanngullugit.

2024-p naanerani CSP-mi, Nauja Bianco, aamma International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) peqatigalugu EU-mit (Globalt Fokus) aqquutigalugu suliniummik Danmarkimi kalaallinik/Inunnik naligiissitaanermik assigiinngitsutut ilusilinnik suliaqartuusut kattuffiit tamakku akornanni misilittakkanik paarlaateqatigiinnermut, ilisimasanik agguataarinnermut, aamma isumassarsianik ineriartortitsinnermut inissamik periarfissanillu pilersitsisussamik suliniummik aallartisaanissamut aningaasanik pissarsivugut. Anguniagaq tassaavoq naligiissuunnginnermik, isummanik pigiliussanik, aamma ingerlatseriaatsimi ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermikⁱⁱⁱ akiuunniarnerup suli annermik iliuuseqarfiginissaa, aammalu paarlattuanik naliusutut aamma naligisatut iliuuseqarfiunerup qularnaarnissaa.

Mie Roesdahl-imit, pisortaanertut aamma pilersitsisumit, Conducive Space for Peace

Kalaallit Nunaannik aqutaqalernissaq pillugu Trumpip nalunaaruteqarneranut atatillugu Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata akornanni attaveqarneq pillugu sakkortuumik oqallittoqarsimavoq, minnerunngitsumillu nalitut inissisimaffeqarneq, imaluunniit tamatumani piunnginnera pillugu oqallittoqarluni. Ammasumik oqallittoqarnera pitsaasuvoq, aammalu Danmarkimi kalaalerpasuit/Inuppasuit (kalaallit) naliusutut isigineqannginnerannut aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassarneqarnerannut sammisaqartitsilerneq pitsaasuvoq. Allaaserisami matumani Danmarkimi kalaalernut/Inunnut ingerlatseriaatsimi naligiissuunnginneq aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq pillugit sunik ilisimasaqarnerput oqaluuserissavarput, aammalu danskini piviusuusumut ilisimasanik uagutsinnut tunniussaqaarsinnaasunit najoqquatasunit allanit ingerlatseriaatsimi naligiissuunnginneq aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq pillugit ilisimasagut oqaluuserissallutigut. Blog'ini ilanngussani tullinnguuttuni ingerlatseriaatsimi naligiissuunnginnermik aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik attuumassuteqarfinni allani qanoq allannguuteqartitsiniarluni iliuuseqarniarnerit paasiniaavigissavavut.

Isummat pigiliussat aamma ingerlatseriaatsimi ammip qalipaataanik tunngaveqarluni nikassaasarnit – misissuinerit suliarineqarsimasat tamakku qanoq saqqummiussaqqarpur?

Ilaatigut Danmarkimi pisortat sullissisarfiini, aamma siamasinnerusutut inuiaqatigiinni attaveqarnerminni kalaallit/Inuit annertuumik isummanit pigiliussanik, naligisuunngitsutut isumagineqarnermik, aamma ingerlatseriaatsimi ammip qalipaataanik tunngaveqarluni nikassaanermik atugassinneqartarneri Institut for Menneskerettigheder (IMR) aamma det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) suliarisaannit misissuinerit aamma nalunaarutit arlallit uppernarsarpaat.

Danskit oqartussaqaarfiinik naapitsinerni kultureqarnermik sianiginnittuunatik angajoqqaatut piginnaasanik misilitsittarnerit¹, aamma nutseriffigineqarnissamut periarfissat naammanngitsut tassaaginnarput inunnut taakkununga eqqugaasunut akuttunngitsumik ajortupilussuarnik kinguneqartartut nalitut isumagineqarnissamut aporfissani assersuutissarpasuit ilagiinnagaat. 2014-imi SFI-p immersugassatigut misissuineranut akissuteqartuni kalaallini/Inunni affaat pallillugit (44 procentit) inuiaasutut danskinit avissaartitaanermik aamma isummanik pigiliussanik isummerfeqarnermik ajornartorsiutit taakkartorpaat, tamannalu pisarpoq pisortat oqartussaasoqarfiinik naapitsinerni, aammalu attaveqarfinni allani, ilallutik suliffeqarfiit.²

Assingatut 2024-mi misissuineq, Aalborg Kommunimut Videncenter for Rehabilitering og Palliationimit suliarineqartut takutippaa kalaallit/Inuit utoqqaanerusut, inooqatigiiffimmi atugarliortut tassaasut "assorsuaq pingaartitaanngitsuusut", ilaatigullu tamanna nassuiarneqarpoq "nunasiataanermi, aammalu piaartumik nutaaliangortitaanermi oqaluttuarisaanikkut tarrat tassaasut avissaartitaanermut, tulliuuttuutaanermut, aamma akuujunnaartiitaanermut peqataaqataasutut patsisaasut"³. Inooqatigiiffimmi atugarliortitaaffik kalaallit utoqqaaneri atugarisaat isumaginninnermut aamma peqqissutsimut suliaasaqarfinni ilaliullutik kingunerisaapput, aamma "aaqqiissutinut piviusutut attaveqarnissamut killilersuipput. Aaqqiissutit naapertuuttumik ingerlatseriaasaat aamma ilusaat assut tikikkuminaatsippaat." Atuakkami "Ulighedens Drejebog"⁴ Morten Sodemannip aamma Kristian Larsenip takutippaat danskini peqqinnissaqarfiup aaqqiissutaata, danskinit atugarissaartunit pilersitaasup inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut atugarliortuusunut aamma inooqatigiiffimmi inissisimanerluttunut naligiissunik periarfissanik pilersitsisinnannginnera, apeqqutaanatik kalaaliuneri/Inuiuneri, imaluunniit inuiaasutut danskiuneri. Assersuutigalugu innuttaasunut atugarliortunut minutsini 10-15-ini nakorsiarfusup imatut ittumik atorniarnera naliginarmik ajornakusoorneruvoq, tassalu nakorsap kingornatigut ajornartorsiutip suuneranik paasisaartanniarneri. Taamaalilluni isumagineqarneq ajornerulertarpoq. Oqaatsitigut artorsarfinit aamma kultureqassutsikkut aporfissanit tamanna pitsaanerulersitsinngitsuq paatsuugassaannngilaq. Danmarkimi inooqatigiiffimmi atugarliortoqatigiinni kalaallit/Inuit amerlanerussuteqarput, angerlarsimaffeqanngitsutut inunni tamarmiusutut eqimattuusuni 7 procentiullutik, Aalborgimilu kisitsit allaat 22 procentimi inissisimaffeqarpoq.⁵

Ilinniagaqartut amqip qalipaataa tunngavigalugu nikassagaaneq misigaat

Immikkut ittumik atugarliortuinnaat isummanit pigiliussanik aamma ingerlatseriaatsimi amqip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermi sunnertinneq ajorput, tamannalu aamma qanga pisimasuinnarnut tunngasuunngilaq. Inuiaqatigiinni isummat pigiliussat aamma akulerutsitsinnginnerup tamanik atuiffiunera, allaallu Danmarkimi kalaallinik/Inunnik ingerlalluarnerpaanik eqquisuunera Danmarkimi kalaallinik ilinniartunik misissuinerup takutippaa.⁶

Kalaallit ilinniartut akornanni piffissami qaammatinik aqqaneq-marlunnik siviussusillup iluani imminnut tunngasutut kalaalartut/Inuttut, imaluunniit Kalaallit Nunaat pillugu assigiinngitsutut annertussusillittut akuersinngitsutut oqaaseqaatinik pissarsisarneq misigisarsimavaat, aperineqartullu affaata sinnerisa oqaatigaat kalaaliusutut tunngavigisartik pissutigalugu isummanit pigiliussanik eqqugaasarlutik. Aamma isummanik pigiliussanik misigisaqartuni ingammik tamakku ajornerusumik atugarissaartuusutut, aammalu ilinniagarisamik naammassisaqarnissamut annertunerusumik aarleqquteqarfiimiittutut atugaqartuuneri misissuinerup takutippaa. Tassalu amqip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik eqqugaanissap, aamma aningaasaqarnermi aamma inooqatigiiffimmi qanoq atugaqartuunerp akornanni attaveqatigiittoqarpoq. Soorunami ilinniartut kalaalartut/Inuttut tunngaveqartut ilinniarnerp nalaani ilinniagaqartut allat peqatigalugit periarfissanik naligiissunik pissarsinissamut naleqqiullugit unammillerfissinneqartarneri naligiissitaanermut isiginniffimmit isigalugu isornartortaqarpoq. Tamatumunnga ilanngutissaq nunat inoqqaavi pillugit ILO'p isumaqatigiissutaa malillugu kalaallit/Inuit immikkut ittumik illersorneqartuunerat. Tamanna ilaatigut danskit kulturiannik, aamma ilinniagaqarfinni naapitsinermi kalaallit/Inuit misigisarumaagaannik oqaatsitigut aamma kultureqarnermi aporfissanik piigaqarnissamut danskit naalagaaffiannut pissusaaffiliivoq.

Nunanut allanut politikikkut peqataaneq

Trumpip oqaatigisaata maligaasiatut malitsigisaatut ittumut oqallinnermut atatillugu nunanut tamalaanut politikikkut oqallittarfinni annertunerusumik peqataanissaq pillugu politikerinik kalaallinik kissaateqarneq oqaatigineqarpoq. Assersuutigalugu New Yorkimi Naalagaaffinnut Peqatigiinnut (FN-imut) den Permanente Danske Missionimi kalaallit sinniisuutitaqarnissaannik qularnaarisuqarsimannginnera eqqumiiginartinneqarsinnaavoq, tassalu ingerlatsiffik Danmarkip 2025-26-mi Sikkerhedsrådimi ilaasortaaneq kingunerisaanik annertuseriapiloorneranut tunngatillugu. Taamaattorli nunami namminerimi politikikkut siuariartoqarpoq, folketingimilu ilaasorta, Aaja Chemnitz sapaatip akunnerani qaangiuttumi oqarpoq siorna partiinit tamanit peqataaffiusuni isumaqatiginninniarnerni annertuuni tallimani peqataasimalluni, tamannalu ukiut taamaallaat pingasut-sisamat matuma siorna pisinnaasimannngitsuunerarlugu. "Kalaallit Nunaat avaqqullugu Kalaallit Nunaat pillugu pisoqassanngilaq" tassaavoq tunngavigisaq, immaqali annikinnerpaatut tunngaviusutut oqaatigisariaqassagunarpooq, tassami Kalaallit Nunaata naalagaaffeqatigiiffiup, ilanngullugu Kalaallit Nunaata nunarsuup sinnerani pimoorusaqaarfianut Kalaallit Nunaat politikikkut isumaqassanera naatsorsuutigisariaqarmat. Tamanna ukiuni Kalaallit Nunaata namminersulivinnerup tungaanut ingerlasimanerani annikinnerusumik pingaaruteqalersimanngilaq. 2009-mit Namminersorneq pillugu Inatsisikkut Kalaallit Nunaata nammineq oqartussaaffeqarnissamut pisinnaatitaaffik aalajangersippaa, tamatumalu kingornatigut Kalaallit Nunaanni naalakkersuisut assigiinngitsut namminersulivinnissap tungaanut alloriartarsimapput. Tamanna sianigalugu nunat tamalaani oqallittarfinni kalaallit peqataasarnissaannik anguniagaqarfigisamisut Danmarkip nukittorsaanissaa pissusissamisuusaaq.

Nunami namminermi ikinnerussuteqartuunermik akuerisaaneq

Nunami namminermi politikkikkut aalajangiussinerni peqataasarnerup killiliissutigisarpaa kalaallit/Inuit Danmarkimi ikinnerussuteqartuusut akuerineqannginnerat. IMR-ip 2015-imi nalunaarummini allagaqarneratut: "Inuit kalaaliusutut pinngorfeqartut pisortat oqallittarfiini, soorlu kommunini akuulersitsinissamut siunnersuisoqatigiinni imaluunniit Rådet for Etniske Minoriteterini naammattumik sinniisuuffeqanngillat, kalaallit najoqqutassialigaasutut inuiaasutut ikinnerussutilittut isigineqanngimmata".⁷ Nalunaarut inassutinik paatsuugassaangitsunik peqarpoq, tassalu "Danmarkimi kalaallit sinnissaannik oqaloqatigiinnermik pilersitsisoqassasoq, Danmarkimi najugaqartutut kalaallit eqimattuusutut nunami namminermi ikinnerussuteqartutut akuerisaanissartik kissaatigeneraat pillugu." Tamanna suli pinngilaq, naak 2023-mi Kalaallit Nunaanni partiit akерliusoqaratik Danmarkimi kalaallit nunami namminermi ikinnerussuteqartuunissatut kissaateqarnerannik aperinninnissamut periarfissanik misissuinissaq akuerigaluaarat. Danmarkimi Sønderjyllandimi tyskit ikinnerussutilitt Europarådip toqqammavittut isumaqatigiissutaa malillugu nunami namminermi ikinnerussutilittut innuttaasuni eqimattuusuni kisiartaapput.^{iv}

Oqaatsit aamma nutserussinerit

Filmimi pisimasunik tunngavilimmi 'Twice Colonized'-imi⁸ aju Peter Danmarkiliartitaaneq pillugu oqaluttuarpoq, tassalu 1960-ikkunni aamma '70-ikkunni 'danskinngorsaaneq'-mik pilersaarutaasup (G50-ip aamma G60-ip)v ilaatut, Kalaallit Nunaannullu uteqqikkami oqaatsini annaasimavai. Taamatut atugalinni kisiartaanngilaq. Kalaallit Nunaanni kalaallini/Inunni 10 procentit missaat kalaallisut oqaluttuunngillat, kalaallit/Inuit affaasa missaat danskisut oqaluttuunatik.^{vi} Soorunami Inatsisartuni ingerlatiinnakkamik nutserisoqartarpoq (kalaallit folketingianni). Canadami, aamma inunnik innuttaasunik pilimmi nunap inoqqaavisa tallimat oqaasianni ingerlatiinnakkamik nutserisitsisoqartalerpoq, siullertut 2008-mi senatimi, tulliatullu 2019-imi House of Commonsimi. Danmarkimi tamanna aatsaat 2024-mi atugaasinneqalerpoq, taamaallaallu aalajangersimasutut naalagaaffeqatigiinnermut pingaarutilinni folketingimi ataatsimiinnerni killilittut amerlassuseqartunut atatillugu atugassiarineqartassaaq. Siuariarneq tamanna taamaallaat pivoq folketingimi ilaasortaq Aki-Mathilda Høegh-Dam ukiut tulleriinni ammaanersiorluni oqallinnermi folketingimi oqalugiartarfimmit taamaallaat kalaallisuinnaq oqalummat.

Atuarfimmi ilinniagassatut pisussani Kalaallit Nunaat

Kalaallit Nunaat pillugu ilisimasaqannginnermut takussutissatut amerlasuut ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaannermik naligiissitaanermillu ajugaaffigisassanik nassuiaapput. Tamanna IMR-ip 2015-imit aamma 2023-mit nalunaarussiaanit takuneqarsinnaavoq. Maanilu 2025-mi ilisimatusartuq aamma oqalugiartuq Minik Rosing DR Debattenimi oqaaseqarpoq Jyllandip ilaanut Odensemit qanoq angalasarneq kalaallit nalunngikkaat, danskilli Kalaallit Nunaanni illoqarfiit pingaarnersaata Nuup taaguutigisaanik ilisimasaqarpiangitsut.⁹ Kalaallit Nunaat pillugu danskit taamaallaat pinngortitaq pinnersoq pillugu tunngasunik, imaluunniit imminortertut ittunik alianartunik tusagaqartarput, oqarpoq, aamma taamani atuartilluni Kalaallit Nunaat pillugu ilinniagaqartoqartarpoq, ullumikkulli ataatsimut isigalugu soqarani. 2019-imi Folketingimi amerlanerussutilitt Danmarkip, Kalaallit Nunaata aamma Savalimmiut akornanni naalagaaffeqatigiinneq pillugu ilinniartitsineq meeqqat atuarfianni oqaluttuarisaanermik ilinniartitaanermi pinngitsuugassaangitsunngortinnissaa aalajangiuppaat, aalajangiussinerulli atuutsilernerani aatsaat ukiumi atuarfimmi 2023/2024-mi piviusunngortinneqarpoq, sulili ilinniagassaasuni tamarmiusuni Kalaallit Nunaata inissaqassusia annikitsuaraarsuuvoq.¹⁰

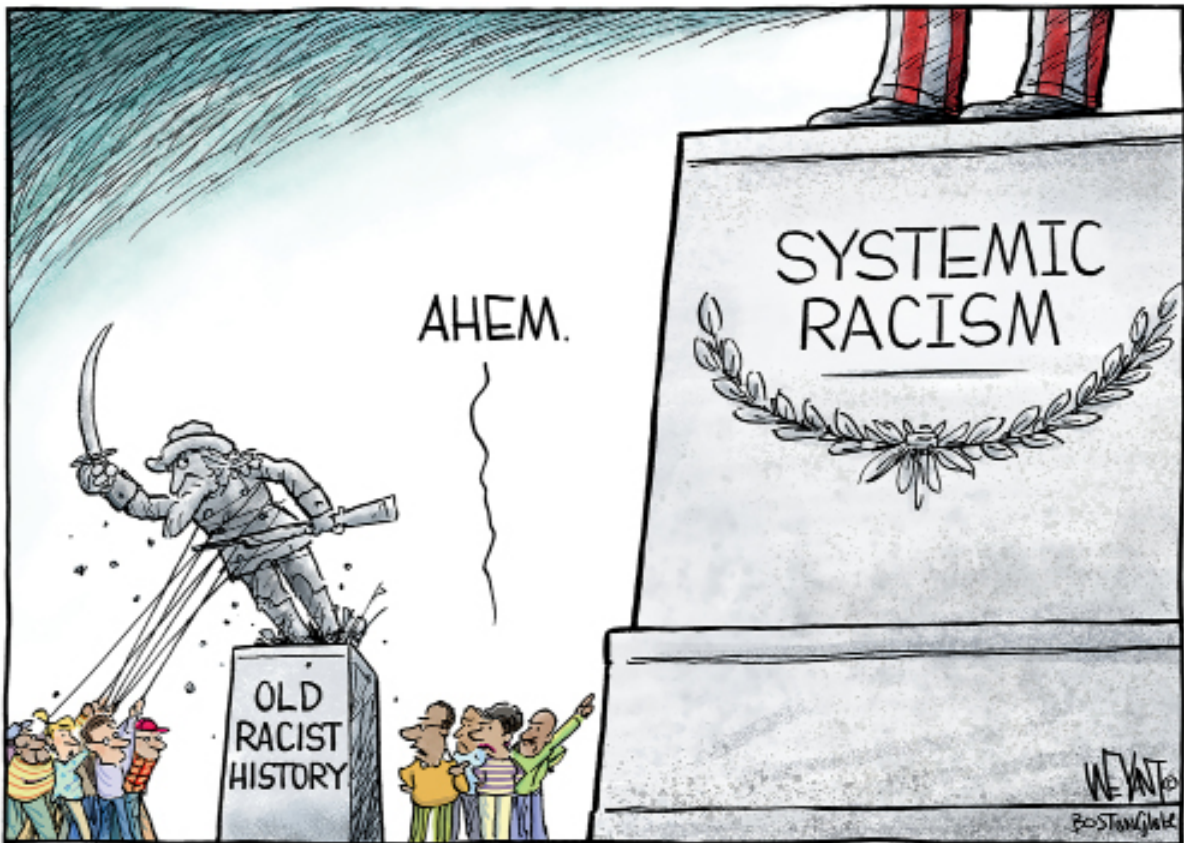
Danmarkimi kalaalernik/Inunnik naligiissitaanermik sulialinni kattuffiit arlallit, ilanngullugulu Københavnimi Kalaallit Illuutaat ilinniagassanik aalajangersimasunik ilaliisinnaasunik atuarfimmi kiffartuussinernik peqaraluartut atuartuni tamarmiusuni ikittuaraanaanaat tamatumingga iluaqutissarsisarput. Klassinut aamma atuartunut naammattumik amerlasuunik amerlassusilinnut tikitaqarniarnissamut aningaasaliissutit ikippallaarujussuarput. Kalaallit Nunaat pillugu tunngaviusutut ilisimasatigut inissisimaffimmik tunngavittut aamma inuusuttunut ilinniagaqarfiit qularnaarinngippata sakkutuujunngitsutut inuiaqatigiinni kattuffiit pisortani atorfilinni naligiissitaanermik qularnaarisussani tamakkunani pisarialittut ilisimasanik aamma piginnaasanik sanaartugaqarnissamut ilalersuuteqarsinnaanerani ajornakusoortuuvoq. Taamaalinerani assersuutigalugu pisortani atorfillit meeqqanik kalaalernik suliaqartuusut taakku pisariaqartitaannik isumaginnissinnaanissaminnut sunik aalajangersimasutut ilisimasaqarlutillu paasisaqarsinnaanissaannut aallussiniarsinnaanissaminnut Kalaallit Nunaat pillugu tunngaviulluinnartumik ilisimasaminnik aallaqqaaterpiaanit agguataariniartariaqartussaapput.

Suli annermik pisariaqartoqarpoq

Taava tamanna iluarsiissutaassava? Kalaallit Nunaat pillugu danskit ilisimasaqarnissaannik qularnaarinissaq? Sulili annermik pisariaqartoqarpoq. Tassaassavali suliassaq iluatsissinnaanngivissoq? Naagga, aamma naamik. Tamannali piffissamik atuiffiuvoq, isumalluutissanik pisariaqartitsivoq, aammalu ilusaasuni (inatsisini, ingerlatseriaatsini, atuuffiusut aqqissuussaanerini il.il.), iliuuserisanik aamma isummanik, ilanngullugit isummanik pigiliussanik allannguutinik sammisaqartutut piffissamut ungasissumut iliuuserisamik pisariaqartitsivoq. Blog'itut ilanngussani tullinnguuttuni tamakkunani tulleriiaakkatut ingerlatseriaatsini qanoq illiluni allannguutinik naligisatut naleqqassutsimik aamma nalitut isumagineqarnermik nukittorsaanissaanunni pilersitsisoqarsinnaanera sammineqassaaq. Siullertulli ingerlatseriaatsimi ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaannerup aamma nunasiaataanerup kingornanik sunniisuusutut oqaluttuarisaanermi kanngunarsarinerit tamakku akornanni ataqatigiiffiusoq misissoqqaalaassavarput.

Oqaluttuarisaanermi kanngunarsaarinerit

Ullumikkut danskini inuiaqatigiinni takusatsigut ingerlatseriaatsikkut ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanerup saniatigut kalaalernut/Inunnut inuttut pisinnaatitaaffinnik kanngunarsaanerit pillugit oqaluttuarisaanermi arlalinnik suliassartaqarpoq, soorlu 1976-ip tungaanut Danmarkimut meeqqani kalaallini hunnorujukkaat meeqqanik angajoqqaarsiasisitsinernik 'Grønlands forsvundne børn'-inik¹¹ vtaakkunani amerlasuut ilaqutariit piumasaat malinnagu pisarlutik, kiisalu 'Spiralilersuineq',¹² tamaani, 1960-ikkunni aamma '70-ikkunni kalaallit nivarsissat aamma arnat 4.500-it spiralilersiffiullutik, amerlasunit akuerineqanngitsunik. Nunaasiaataanerup kingornatigut najoqqutaasunit allanit taakku suliarisat tamakku allanut assiguneri maluginiagassaapput, soorlu Puerto Ricomi, innuttaasuni amerleriarujussuarnermik unitsitsiniarluni arnat 1950-ikkunni naartunaveersaatnik misileragaanngitsunik aamma navianartunik nakorsaasersuinikkut misileraaffiummata, aammalu tamanna pillugu arnat 'atoqatigiittarnikkut ileqqorisaannik' ilisimatusartut aamma politikerit amerikamiut isumaqarfigisaannik, tassaaneragaannillu piitsuussusillit inuuneqarnermut sorlarisaq.¹³ Puerto Rico ukiorpassuarni spaniamiut nunasiaatigaat, kingornatigut USA-mit tiguarneqarluni, ullumikkullu (aamma 1950-ikkunni) killilikkamik namminersortitaasutut amerikamiuni naalagaaffiulluni. Canadami 1800-kkut naaneranni nunap inoqqaavisa meeraannut naalagaaffimmit aningaasalersugaasutut upperisaq malillugu atuarfiit najugaqarfissiat sanaartugaapput, meeqqat taakku europamiut-canadamiut kulturiannut akuulersinneqarsinnaaniassammata. Qaqutiguunngitsukkut angerlarsimaffiannit ungasissumiittuupput, taamaalilluni ilaqutaasunut attaveqarneq sapinngisamik annertunerpaamik killilersimaneqarsinnaassamat.¹⁴ Ukiut 100-t missaasa nalaanni Canadami nunap inoqqaavisa meeraanni 150.000-it sinnerlugit atuarfinnut najugaqarfissianut tamakkununga inississorneqarsimapput.

Kinguneri aamma ilumuussuseq pillugu ataatsimiititaliarsuit

Ukiut hunnorujut kingulliit iluini eurapamiut aamma nunanik allanik nunasiaatillit iliuuserisaqartarneranni naligiissitaannginneq, naqisimanninneq aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq pinngitsoorfiuneranut naleqqiullugu malittarisaanerorpasinneruvoq. Nunasiaataaffinni, aamma nunasiaataanerup kingornatigut najoqqutaasuni allani, kalaalernut/Inunnut atugarititaasimasunut assingusunik pisoqartarsimanera sutigulluunnit qanorluunniit ittutigut pitsanngorsaasuunngilaq. Nunanili tamakkunani amerlasuuni kinguneqartitsisoqarsimanera pingaartuuvoq, tamakkunani eqqunngitsuliorfusut taakku tusarneqarsimallutik, aammalu naapertuilluarnertut aamma saammaateqatigiinnertut arlaatut ilusilimmik pilersitsisoqarluni. Oqaluttuarisaanermi kanngunarsaanernik naammassinninniarnertit eqqartuussivitsigut pisinnaapput, soorlu maannakkorpiaq Spiralilersuinermit tunngatillugu ingerlanneqartutut; ilumuussuseq pillugu ataatsimiititaliarsuit aqutugalugit pisinnaavoq, soorlu 2007-ip aamma 2015-ip akornanni Canadami ingerlanneqartutut, 'reparations'-itut ittutigut, ajoqusiinermik pisimasumik 'iluarsaassineq' imaluunniit taarsiiviginninneq tamaani pineqarluni, aammalu siunissami tamakkununga assingusunik pisoqassannginnerinik qularnaarisussatut suliarisat aqutugalugit pisoqarsinnaavoq.

Ullumikkut suliasat taamatut ittut qanoq isumagineqarsinnaanerisa nunasiaatiliusimasup aamma inuit tamakku kanngunarsagaasimasut akornanni siunissami attaveqatigiinnerit sunniuteqarfigissavai. Ingammik siunissamat tunngatitatut suliarisat oqaluttuarisaanermi kanngunarsaanernik inissiisinaanissap aamma tulleriiarinikkut ingerlatatut ullutsinni naligiissitaannginnermik aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik allannortitsiniarluni suut iliuuserisinnaasat akornanni ataqatigiiffinnik pilersitsipput. Aammali oqaluttuarisaanermut sammisalittut ilumuussuseq pillugu ataatsimiititaliarsuit nikassaanernik ilungersornartunik tamakkuninnga pisimasunik annertunermik paasinninnermik aamma akuerinninnermik pilersitseqataasinnaapput, tamannalu tassaavoq ullumikkut aamma siunissami naligiissuunnginnerup aamma ingerlatseriaatsikkut ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik allannguuteqarnissamat pingaarutilittut, allaallumi immaqa pisariaqartutut aallaaviusaaq.

Ullutsinni takussutissat qangarnitsat

Taavali ullumikkut takusatsitut kalaalernut/Inunnut naligiissuutitsinnginneq aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaneq oqaluttuarisaanikkut kanngunarsaanerup aamma naligiissitsinnginnerup kingunerisarigai inerniliissutigisinnaavarput? Taamaattorli oqaluttuarisaanermi naligiissuunnginnerup aammalu ullumikkut kalaallit/Inuit misigisagaattut inooqatigiiffimmi aamma aningaasaqarnikkut atugarliornerup ataqatigiiffeqarnerat takusinnaavarput, atugarliornerlu tamanna ullutsinni avissartitaanermik aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik sakkortusaasinnaavoq. Ammillu qalipaataa tunngavigalugu nikassaneq naligiissitaannginnermut annertunermut aqutissiuinnaavoq, taannami tulleriiarisutut illuni eqimattut allat pinnagit allamik iluarinninniarnermut tunngasunik ilutsinik aamma aqqiissutinik pilersitsivoq. Tassaavoq ingerlatsivik iluartuunngitsiq, tamaani naligiissuunngitsuunermut tunngasut assigiinngitsut imminnik nukittorsarmata.

Canadami ilumuussuseq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi "call to action"-imik peqarpoq,¹⁵ tamaani Canadami nunap inoqqaavinut, ilanngullugillu Inunnut maannakkut peqqissutsikkut pisoqarfik pitsaasuunngitsiq tassaalluni siuliatut canadamiut naalakkersuineri politikkerisaasa kingunerisaat, ilaallutik "residential schools" imaluunniit najugaqarfigisatut atuarfiit. Taamaattumik canadamiutulli innuttaasutut allatut Canadami nunap inoqqaavisa assigiimmik peqqissutsimikkut atugaqalernissaannik qularnaarinissaq inassutigaa, tamannalu immikkut ittutut iliuuserisaqarnissamik pisariaqartitsivoq. Tamaani pineqarpoq periarfissanik naligiinnik pilersitsinissaq, ilaatigut oqaluttuarisaanikkut naligiissuutitsinnginnerup pilersitaanit atugassarisanik naligiissuutitsinngitsunik tamakkuninnga taarsiiviginninnikkut.

Tuluit oqaasiini naligiissuunnginnermut marlunnik oqaaseqarpoq; tassaapput 'inequity', tulleralugu 'inequality', taamatuttaarlu pineqarsinnaapput 'equity' aamma 'equality'. Taamatoqqissaq danskisut oqaatsinik ilusilinnik peqanngilagut. 'Equality' inunnik tamanik assigiimmik iluseqartumik isumagineqarnissaannik isumaqarluni 'equity' -p isumaa tassaavoq inuit tamarmik assigiinnik periarfissaqarnissaasa qularnaarnissaat, tamatumunngalu piumasaqaataavoq taakku assigiinngitsumik isumagissagigut. Ilinniagaqarnermut immikkoortortami ilinniagaqarnermut tiguneqartuni inuiaasutut ikinnerussutilittut tunngavilinnik inuit qanoq amerlatigisut tiguneqarsinnaanerit pisariaqartitsisoqarsinnaavoq, tamannali tassaaginnarpoq piviusutut naligiissumik isumaginninnerup imaluunniit 'equity' -p qanoq nukittorsarsinnaanerit assersuutinit hunnorujorpasuarit pisariunngitsutut assersuutini ataasiinnaaginnartoq.

Soorliuna tamanna taama pingaartigaa?

Naggasiutitut immaqa Danmarkimi kalaalernut/Inunnut naligiissuutitsinnginnerup aamma ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanerup allannortinnissaata soq pingaartigenera pillugu immitsinnut apeqquteqarnissaq attuumassuteqarsinnaavoq. Soq inuiaasutut danskit, danskit tamarmik, ilanngullugit politikerit, politikerit tamarmik ajornartorsiummik iliuuseqarniarlutik maannakkorpiq pisoqarfiusumut naleqqiullugu tamatuminnga ilungersuuteqassappat, aammalu annertunerujussuarmik aningaasaliiffeqassappat?

Akissut naleqqunnerpaaq soorunami tassaavoq taamaaliussasugut, allat tamarmik naapertuutinngimmata, aammalu taakkununga eqqugaasunut aqqiagiinnginnermik pilersitsiuarlutillu ajornerpaanik kinguneqassammata. Imaluunniit taamaaliussaagut, taamaaliunngikkuttami inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutinut Danmarkimit atsiorneqaqataasunut naapertuutinngitsumik iliuuseqassaagatta. Imaluunniit taamaaliussaagut kikkunnut tamanut suliffeqartuunngitsunut danskit naalagaaffiannut ikiorsiissutinik akilersuineri akisuallaaqimmat.^{vii} Immaqa aamma pingaartuuvuq uagut tassaarusunnginnatta nuna aamma inuiaat ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaniartuusut. Danmarkimimi kalaalernik/Inunnik aamma inuiaasutut eqimattunik allanik nikassaalluni oqalunnerup ajortuunnginneranik isumaqartuni danskini 25 procentit taakku pineqaannangillat.¹⁶ Pineqartoq tassaavoq uagut inuiaasutut tamarmiusutut, aammalu inuit qinigaatut politikerit aamma pisortat sullissisarfiit aqutugalugit Danmarkimi inuit tamarmik piviusutut naligisatut naleqartillugit isumagineqarnissaannik qularnaarinissarput..

Taavali danskit tassaappat ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaasut?

Naagga, danskit tamarmik ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaasuunngillat. Danskilli tamarmik tassaapput oqaluttuarisaanikkut naligiissitsinnginnermik, aammalu ingerlatseriaatsikkut ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaanermik attassisutut aqqiissummi ilaasut, tamatumalu isiginngitsuusaarnissaa toqqassagutsigu, aammalu allannortinniarlugu suliaqarfiginngikkutsigu, aap, taava ammip qalipaataa tunngavigalugu nikassaasartuunerput oqaatigiinnartariaqarpoq.

Maannakkut Kalaallit Nunaata namminersulivinniarnani naligiissitsinnginnermik, aamma ingerlatseriaatsimi ammpip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneermik akiuiniarluni 'sunik tamanik aalassatsitsiniarnerup' attuumassuteqassannginnera immikkut ittutut qularisaqartutut politikerip immaqa tunngavigitinniassavaa. Tamannali ilaatigut aqagu pissanngilaq, ilaatigullu Danmarkimi angerlarsimaffeqlutik kalaallit/Inuit 17.000-it missaanniittut ippit, ilaat meeraallutik angajoqqaarsissarsisitaasut, allat ilaqutaat tassaammata kalaallit aamma danskit, aamma allat ilinniagaqariartortuusut, imaluunniit namminerminnut aamma meeqqaminnut naalagaaffeqatigiiffimmi pappialami allassimasutut tamanut naligiimmik periarfissiisumi inuunermik pitsaanerusumik pilersitsinissamik neriuuteqarlutik Danmarkimut nuussimasut.

Allanngortitsinissaq pisinnaavoq

Tunngaviginiakkatut sorleq atoraluarutsigu maannakkut Danmarkimi kalaalernut/Inunnut atugaritinneqartumik ingerlatseriaatsikkut naligiissutitsinnginneq aamma ammpip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq naqqiiviginiarlugu sutigut tamatigut iliuseqartariaqarpugut. Naligiissutitsinnginnermik akiuiniarlutik kalaallit suliaqartuusut aamma kattuffiit amerlasuut pitsaalluinnartumik suliaqartooreerput, annertunipilussuarmilli tapersorsorneqartariaqarput, uagullu danskisut inuiaasutut sorsuuteqarnerannut annertunipilussuarmik peqataanerulerniartariaqarpugut.

Tamatumunnga iluatsitsisinnaanermut takussutissaq tassaavoq sapaatip akunnerani kingullermi angajoqqaatut piginnaasaqarnermik misilitsinnerit tamakku atorunnaarsinnissaat pillugit politikikkut isumaqatigiissummik suliarinnittoqarnera, tamanna angajoqqaaminnit meeqqat kalaalerpasuit amerlavallaat pinngitsaaliilluni avissaartinneqarnerannut patsisaasarsimalluni. Iluatsippoq inatsisilerituut aamma suliaqartuusut kalaallit pikkorissut tamanna pillugu ukiuni arlalinni sorsuuteqarsimammata; aammalu kommunini kalaallit kattuffii allat sorsuuteqartuarsimammata; aammalu ajornartorsiummik uppernarsaaniarlutik IMR-itut ittutut kattuffinnik suleqateqalersitsisimammata; aammalu nunap inoqqaavinut FN-ip Specialrapportøría danskit naalackersuisunut tamanna pillugu taakkartuuteqarsimammata; aamma politikikkut suliaqarnerminni folketingimi ilaasortat kalaallit sunniuteqarluarsimallutillu pimoorussiuarsimammata. Tassaangilaq tusagassiorfinni takussaaneerpaagualarluni Trumpip iluanaarutaa. Tassaapput sorsunnermi siuttuusutut kalaallit/Inuit namminneq, inernerisamillu tikitaqartuusut.

Artiklen er en del af et projekt, som er støttet af FRi Puljen. Denne pulje er en del af Fundamental Rights Initiative, et samarbejde mellem Globalt Fokus og Nyt Europa og medfinansieret af EU.

Nalunaarsuutit

ⁱ Conducive Space for Peace (CSP) tassaavoq nunarsuarmi kattuffinni ikittuni nunat tamalaani ineriartortitsiffittut aamma eqqissinermik sanaartorfigisatut aaqqiissummi nalitut naleqassutsimik aamma nalitut isumaginninnermik pilersitsisutut aaqqiissutinik allannguutinik siuraanissamik pingaarnertut siunertalik. Ukiut arfineq-pingasut ingerlaneranni ingerlatsiffimmi naligiissutitsinnginneq pillugu ilisimasani katersuisimavugut, aammalu aaqqiissutit allanngortinnissaannut periuuserisassanik tikiffissanik ineriartortitsisimalluta (assersuutissatut takusassaapput [Systems Change is Driven by People](#) (2022), [Chain of Influence Framework for Systems Change](#) (2022) aamma [The Dragonfly Model](#) (2021)). Ilisimasanik tamakkuninnga danskit nunasiaateqartuunerata kingornatigut piviusuni tamaani atugaritinnannaanera kissaatigaarput, tamaanimi nutaanik isumaliuteqarnissamut aamma allannguuteqarnissamut annertuumik pisariaqartitsisoqarpoq.

ⁱⁱ Oqaaseq "Inuit" tassaavoq inuit oqaasiini arlalinni, ingammik Canadami aamma Kalaallit Nunaata ilaani Inuktitut oqaatsit atorneqartoq. Issittoqarfinni, ilaallutik Canada, Alaska aamma Kalaallit Nunaat, nunat inoqqaavinut "Inuit" kattussatut taaguutit atorneqarpoq. Paarlattuanik oqaaseq "kalaallit" taamaallaat Kalaallit Nunaanneersunut atorneqarpoq. Taaguut 'kalaallit' atornissaanut kalaallit/Inuit ilaasa akornanni akerliusoqarpoq, taakku isumaqarmata nunasiaatilinnit aalajangerneqartunit nunap killeqarfiinut attuumassuteqartut. Taaguut "kalaaleq" ("grønlander") ingammik ima utoqqaatigisunit atorneqartarpoq, taaguutit taakku ajornartorsiuataatinneqanngiffianni inuunermik annersaa inuusimasuni.

ⁱⁱⁱ Taaguut 'ingerlatseriaatsimi ammpip qalipaataa tunngavigalugu nikassaaneq' atorpaput, tassani isumaqartillugu inuiaqatigiinni inuiaasutut eqimattunik ataatsinik, imaluunniit amerlanernik kinaassusersiorluni assigiinngisitsinertut, tassalu eqimattut soorlu ilinniagaqarnermut, peqqissutsimut aamma politikikkut peqataanermut naligiittut attaveqarnissaannut sianiginngisatut takorluukkat, aamma inuiaqatigiinnut tunngasutut ilusaasut aporfissatut atuutilersutut pinngoraangata.

^{iv} Ikinnerussutilinnik illersuineq tassaavoq nunat tamalaani inuit pisinnaatitaaffiannik suliaqarnerup ilaa, taassuma anguniagaralugu amerlanerussutilinnit naapertuilluannngitsuliornermut oqaatsimikkut, inuiaasuunermikkut, upperisamikkut aamma nunami namminerminni ikinnerussuteqartut illersornissaat, kiisalu taakku immikkut ittutut kulturiannik aamma oqaasiinik attassinissaat. Tamakku pillugit malittarisassiat ilaatigut ukunani nassaassaapput: FN-konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder, 1966-imeersumi, aamma Den Europæiske Konvention om Beskyttelse af Nationale Mindretal, 1995-imeersumi.

^v Grønlandskommissionen af 1950-ikkut, aamma Grønlandsudvalget af 1960-ikkut (G50-imik aamma G60-imik politikkitut ilisimaneqartukkut), kiisalu 1953-imi inatsisunik tunngavigisanik allannguuteqarnikkut, Kalaallit Nunaat danskit nunasiaataanerani danskit amtiatut inissisimaffeqlarluni ikaarsaariarfiatigut kalaallit inuiaqatigiivini aamma danskit-kalaallit attaveqarfianni annertuumik allanngortitserujussuortoqarpoq, ilaatigut inuiaqatigiinnik nutaanngorsaanerup aamma 'danskinngorsaanerup' malitsigisaannik, tamaani assersuutigalugu atuarfimmi danskit oqaasii pingaarnertut atuugaalersinneqarlutik, aammalu Danmarkimut ukiumik sivilissusilikanni meeqqat kalaallit oqaatsitigut aamma kultureqarnikkut ilinniagaqartitsinerup ilaatut aallartitaasarlutik.

^{vi} Iliisimasatsinni Kalaallit Nunaanni kalaallit/Inuit qanoq amerlatigisut kalaallisut oqalunnatik danskisut oqaluttut, aammalu qanoq amerlatigisut danskisut oqalunnatik kalaallisut oqaluttut nalunaarsornerinik peqanngilaq. Allaaserisami matumani najoqqutarisatsinni DR.dk-mi allaaserisami kisitsisit nalunaarsorneqartut atorpagut, taakkulu aamma sumiiffinni allani najoqqutarisatut atorneqarput. Allaaserisami allassimavoq tamanna "kalaallit oqaasiilortuinit mianersuussatut eqqoriaanermik" tunngaveqartoq. Forsoningskommissionimi nalunaarutip allassimasap Kalaallit Nunaanni kalaalerni/Inunni 2003-mi kalaallisut oqaluttut 28 %-it missaanniittut, oqaatsinik marlunnik atuisut 62 %-it missaanniittut, aammalu danskit oqaasiinik atuisut 10 %-it missaanniittut nalunaarsugarai.¹⁷

^{vii} 2018-imi VIVE-mit suliarineqartut misissuinerup takutippaa danskini innuttaasut sinnerinut naleqqiullugu Danmarkimi kalaallit inersimasut najugallit akornanni suliffissaqarnerup malunnartumik appasinnerunera. Kalaallit Nunaannit inunnet 25-50-iliisimasunut 2016-imi suliffeqartut 33,1 procentiupput, danskini innuttaasut sinneri taamatut ukiulittut inuit akornanni 76,2 procentiusumut naleqqiullugu (VIVE, 2018).¹⁸

Litteratur

- 1 Institut for Menneskerettigheder. (2022). Testning af forældrekompetencer hos grønlandere i Danmark: Om brugen af ikke-kulturtilpassede tests til måling af forældrekompetencer i forbindelse med tvangsfjernelser af grønlandske børn. <https://menneskeret.dk/udgivelser/testning-foraeldrekompetencer-groenlaendere-danmark>
- 2 Laage-Petersen, J., & Hendriksen, L. G. (2015). Ligebehandling af grønlandere i Danmark: Grønlanderes oplevelser af mødet med det danske samfund. Institut for Menneskerettigheder. ligebehandling_groenlaendere_dk_2015.pdf
- 3 Graven, Vibeke og Maja Bangsgaard Abrahams & Tina Pedersen (August 2024). Marginaliserede livsafslutninger. Håb og behov ved livets afslutning hos ældre grønlandere i en socialt udsat position i Danmark. REHPA, Videncenter for Rehabilitering og Palliation. <https://www.rehpa.dk/wp-content/uploads/2024/08/Marginaliserede-livsafslutninger.pdf>
- 4 Sodemann, M., & Larsen, K. (2024). Ulighedens drejebog. Samfundslitteratur. <https://sundhedskultur.dk/bo-ger/821-ny-bog-afliver-effektivt-myten-om-at-ulighed-i-sundhed-kun-handler-om-okonomisk-ulighed.html>
- 5 VIVE- The Danish Center for Social Science Research. (2022). Hjemløshed i Danmark 2022. <https://www.vive.dk/media/pure/ozokjnv/9732199>
- 6 Slot, L. V., Hansen, M. M., Heitmann, C., Carlsen, K. S., & Thomsen, T. B. (2023). Grønlandske studerende i Danmark. Institut for Menneskerettigheder. <Grønlandske Studerende i Danmark>
- 7 Alluna, L. (Instruktør). (2023). Twice Colonized [Film]. Ánorâk Film, Eyesteel Film, & The National Film Board of Canada.
- 8 Kjærsgaard, C. (Vært). (2025, 11. januar). Debatten: Har Rigsfællesskabet en fremtid? [TV Program]. I Debatten. DR2. Programmet var udsendt d. 11. januar, 2025, fra 12:00 til 13:32 på DR2.
- 9 Almer, L. (2023, 6. juni). Fem år gammel aftale: Rigsfællesskabet kommer på skemaet. KNR. <https://knr.gl/da/nyheder/fem-aar-gammel-aftale-rigsfaellesskabet-kommer-paa-skemaet>
- 10 Danmarks Radio. (2023). Grønlands forsvundne børn [Dokumentarserie]. Danmarks Radio. https://www.dr.dk/drtv/serie/groenlands-forsvundne-boern_288634
- 11 Sundhedsministeriet (n.d.). Kommissorium: Uvildig udredning af spiralsagen og den øvrige svangerskabsforebyggelsespraksis i Grønland og på efterskoler i Danmark med grønlandske elever i årene fra 1960 til og med 1991. https://www.ism.dk/Media/638001353192965804/DK_Kommissorium.pdf
- 12 Briggs, L. (2002). Reproducing Empire: Race, Sex, Science, and U.S Imperialism in Puerto Rico. University of California Press. <https://www.fulcrum.org/concern/monographs/5712m681k>.
- 13 Miller, T.R. (2012). Residential Schools in Canada. The Canadian Encyclopedia. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/residential-schools>
- 14 Government of British Columbia. (n.d.). Call number 18 in Calls to action: Truth and Reconciliation Commission of Canada. https://www2.gov.bc.ca/assets/gov/british-columbians-our-governments/indigenous-people/aboriginal-peoples-documents/calls_to_action_english2.pdf
- 15 Laustsen, L. (2025, 16. januar). Grønlandere oplever racisme i Danmark. De er ikke alene. Politiken. <https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art10242322/Gr%C3%B8nlandere-oplever-racisme-i-Danmark.-De-er-ikke-alene>
- 16 Sæhl, M. (2018). Sproget splitter Grønland: Nina kan kun tale dansk- Sebastian vil kun tale grønlandsk. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/valgigroenland/sproget-splitter-groenland-nina-kan-kun-tale-dansk-sebastian-vil-kun>
- 17 Frederiksen, K. (2017), Det grønlandske sprog i dag – Rapport over de grønlandske sprog, standpunkt og anbefalinger. Saammaateqatigiinnissamat Isumalioqatigiisitaq.
- 18 Larsen, M. R. (2018). Opdatering af analyser af grønlanderes beskæftigelsesforhold i Danmark. <https://www.vive.dk/da/udgivelser/opdatering-af-analyser-af-groenlaenderes-beskaeftigelsesforhold-i-danmark-ov978lzn/>